

Bilimsel yazarlık kriterleri ve etik

Ayşegül Özdemir

A. Özdemir
Tanısal ve Girişimsel Radyoloji Dergisi, Meme Radyolojisi
Editörü
Türk Tıbbi Görüntüleme ve Girişimsel Radyoloji Derneği,
Hoşdere Cad., Güzelkent Sok., Çankaya Evleri F/2, Çankaya,
06540 Ankara

Hakemli biyomedikal dergiler bilimsel bilginin paylaşılması için ortam sağlarlar. Bu dergilerde yayımlanan yazıların araştırmacılar için anlamları büyüktür. Her şeyden önce, verilen emeğin karşılığını görmek anlamında yazarlara moral, deneyim ve itibar kazandırır. Ayrıca, akademik yükseltilme kriterlerinin karşılanmasında bu yazılara gereksinim vardır. Maalesef, bu kritik gereksinim kötüye kullanımı beraberinde getirmektedir. Yazarlığı hak eden kimi kişilerin yazarlar listesinde yer almadığı, diğer yandan yazar olmayı hak etmeyen başka kişilerin yazar olarak sıralandığı ya da yazar sıralamasının emek oranları göz ardı edilerek yapıldığı iyi bilinen gerçeklerdir.

Literatürde karşılaşılan “onursal yazarlık” (honorary authorship) ve “hayalet yazarlık” (ghost authorship) gibi yerleşik terimler, sorunun ülkemize has olmadığı en basit göstergesidir. Konuyla ilgili araştırma yazıları ve editör görüşleri sorunun boyutlarını ve nedenlerini ortaya koymaktadır. İncelenen bütün tıp dergilerinde son yıllarda yazı başına düşen yazar sayısında belirgin artış söz konusudur. Yazı başına yazar sayısı, radyoloji dergilerinin tarandığı bir çalışmada 1966’da 2.2 iken 1991’de 4.4 bulunmuştur (1). *British Medical Journal*’da ise 1975’de 3.21 iken 1995’te 4.46 a yükselmiştir (2). Yazar sayısındaki artışın nedeni profesörlerin ve bölüm başkanlarının yazarlıklarının artmasıdır ! (2). Slone, hak edilmeyen yazarlık oranını üç yazarlı yazılarda %9, altıdan fazla yazarlı yazılarda %30 bulmuştur (3). Yazar sayısının fazla olması, genellikle çalışmada işbirliğinin zayıf ve yazar başına düşen sorumluluğun belirsiz olduğu anlamına gelmekte, bu nedenle de çalışmanın güvenilirliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır.

Literatürde, yazarlık kriterlerini gerçekleştirmediği halde adı yazar olarak listelenen kişi “onursal yazar”, yazarlık kriterlerini gerçekleştirdiği halde yazar listesinde yer almayan kişi “hayalet yazar” olarak anılmaktadır. Onursal yazarlık hayalet yazarlığa göre daha sık karşılaşılan bir durumdur. 1996’da çok okunan 3 dergide (*The New England Journal of Medicine*, *Annals of Internal Medicine*, ve *JAMA*) ve daha az okunan 3 dergide (*American Journal of Cardiology*, *American Journal of Medicine*, ve *American Journal of Obstetrics and Gynecology*) çıkan 809 yazı üzerinde yapılan bir çalışma “onursal yazar” sıklığının ortalama %19 (%11-25 aralığında), “hayalet yazar” sıklığının ortalama %11 (%7-16 aralığında), hem onursal, hem de hayalet yazar sıklığının ortalama %2 olduğunu göstermiştir (4). Yani, yaklaşık her 4 yazıdan birinde yazarlık kriterlerine uyulmadığı görülmüştür. Sloan ve ark, taradıkları 193 yazıda yazarların %17’sinin (3), Shapiro ve ark 184 yazıda ya-

zarların %26'sının (5), Goodman ve ark ise 12 yazıda yazarların %30'unun, yazar olmak için gerekli şartları sağlamadığını göstermişlerdir (6). Flanagan, derleme türü yazılarda (%20) araştırma yazılarına göre (%16) daha sık onursal yazara rastlamıştır (4).

Bir yazıda onursal yazarlara yer vermenin çeşitli nedenleri olabilir. Bir neden, araştırmacıların yazarlık kriterleri ve yükümlülükleri ile ilgili kriterlerden haberdar olmamaları ya da kriterleri iyi anlamamalarıdır. Bir diğeri, bazı yazarlık kriterlerinin (çalışmanın fikir, tasarım, yöntem, uygulama, verilerin analiz ve değerlendirilmesine katılım) derleme türündeki yazılara uygulanmasındaki zorluk olabilir. Ancak daha sık olarak neden, yazarların 'beklentinin karşılanma zorunluluğu' ve 'saygıda kusur etmemek' kaygısıyla kendisinden daha üst pozisyonda olan birine, örneğin bölüm başkanına yazarlık hakkını ya da sırasını sunmasıdır. Çalışmayı yapan kişilerin yazarlık sırası üzerinde fikir belirtme haklarının olmadığı, yazar listesinin ve sırasının şef, bölüm başkanı ya da başka daha kıdemli bir kişi tarafından belirlendiği, ve hatta kıdem sırasına göre yapıldığı örnekler de vardır. Onursal yazarlığın diğeri bir yaygın nedeni de akademik yükseltme kriterlerini karşılamak gayesiyle yapılan arkadaşlar arası yardımlaşmadır (sen beni yaz, ben de seni yazayım!).

Bu tespitler, bilimsel çalışmaların itibar kaybetmesi tehlikesine karşı bilimsel etik standartların oluşturulmasını ve geliştirilmesini gerektirmiştir. Dergi editörlerine yayın etiği ile ilgili konularda yardımcı olmak amacıyla ilk kez 1978'de bir grup dergi editörü dergilerine yollanan yazılarda aranacak nitelikleri belirleyen bir teknik kılavuz hazırlamışlardır (7). Uluslararası Tıbbi Dergi Editörleri Komitesi (*International Committee of Medical Journal Editors-ICMJE*) olarak anılan bu grubun hazırladığı kılavuz "Vancouver style" ya da "Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals" olarak bilinir. Bu kılavuz, 1997'de İngiltere'de yayınla-

nan dergilerin editörleri tarafından, daha geniş kapsamlı olarak yenilenmiştir (7). ICMJE 1985'de yazarlık kriterlerini oluşturmuş, bu kriterler Mayıs 2000'de yenilenmiştir (4,8,9). ICMJE tarafından önerilen araştırma ve yazarlık kriterleri bugün 500'den fazla biyomedikal derginin editörler kurulu tarafından benimsenmiştir. Bunlar arasında bizim dergimiz de vardır (bakınız: 'Yazarlara açıklamalar' bölümü). ICMJE kriterlerini benimsediğini beyan eden dergiler, yazarların yayın etiğine uymayan davranışlarının önlenmesi, bulunması, soruşturulması ve cezalandırılması için gerekli faaliyetlerde bulunmayı otomatik olarak kabul etmiş sayılırlar (7). Bu kriterlere www.icmje.org/index.html adresinden ulaşılabilir (9).

ICMJE'ye göre yazarlık entelektüel katkıyı şart koşar ve yazar olmak için şu 3 kriteri yerine getirmek gerekir:

1. Araştırma fikri, yöntemi ve planlanmasını ve/veya verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasına katkıda bulunmak.

2. Yazının yazılmasında ve/veya eleştirel gözle dikkatle okunması, düzeltilmesi, düzenlenmesi ve yeniden yazılmasında rol almak.

3. Yazının dergiye gönderilecek son hali için onay vermek.

Bu kriterlerin üçünü birden sağlayan araştırmacı yazar listesinde yer almalı, üçünü birden sağlamayan araştırmacı yazar olarak yazılmamalıdır (7-10). İsim sıralamasında işin yükü dikkate alınmalı; işin çoğunu yapan araştırmacı ilk isim, en azını yapan araştırmacı son isim olmalıdır (7-10). Geleneksel bir uygulama olarak yazar sırasının sonunda "mentor" ya da bölüm başkanının ismine yer verilmesi, yukarıda belirtilen üç kriterin sağlanmaması durumunda ICMJE kriterlerine aykırıdır. Çalışmanın yapılması için fon, ortam, gereç ya da diğeri kliniklerin işbirliğini sağlamak yazar olmak için tek başlarına yeterli kriterler değildir. Çalışmanın yapıldığı sırada-yapıldığı yerde çalışma hastalarını görüyor olmak, veri topluyor olmak, çalışma

için hasta göndermek ya da çalışma hastalarının tedavilerini üstlenmiş olmak da, diğeri üç kriter aynı anda sağlanmıyorsa, yazar olmak için yeterli şartları oluşturmaz (7-9). Belirtmek istenen bu türden katkıların yazının sonunda teşekkür kısmında yer alması daha uygundur. Artık birçok dergi, her bir yazarın tam olarak hangi görevleri üstlendiğini sorgulamaktadır. *Lancet* 1997'de bu uygulamaya geçen ilk dergi olmuş, onu 1998'de *BMJ* izlemiştir (8). *Radiology*, araştırmacıların eğitim ve bilinçlenmeleri için gerekli gördüğü 1998-2004 arasındaki 'alıştırma' döneminin ardından, Temmuz 2004'den itibaren gönderilen bütün yazılarda ICMJE yazarlık kriterlerine uygunluğun garantilenmesini istemektedir (10). Eylül 2001'de, aralarında *Annals of Internal Medicine*, *the New England Journal of Medicine*, *Lancet* ve *JAMA*'nın da bulunduğu 12 büyük dergi ortak bir editör yazısıyla, yolladıkları yazının verileri üzerinde doğrudan katkısı olmayan yazarların yazılarını reddetme kararına vardıklarını bildirmişlerdir (7).

Yazarlık kriterlerinin araştırmacılar ve yazarlar tarafından yeterince bilindiğini ya da bunlara her zaman uyulduğunu söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte, mantık, dürüstlük, iyi niyet ve iyi sosyal iletişim ile ICMJE kriterleri büyük ölçüde yerine getirilebilmektedir. *Dutch Medical Journal*'da 1995'te yayınlanan yazıların yazarlarının ICMJE kriterleri ile ilgili bilgi ve eğilimlerinin araştırıldığı bir çalışma, yazarların %59.8'inin ICMJE kriterlerinden haberdar olmamasına karşın %63.6'sının yazarlık için gerekli kriterleri taşıdığını göstermiştir (11). Bununla birlikte, yazarlık hakkının gözetilmesinin bütünüyle kişilerin vicdan ve insafına bırakılması da uygun değildir. Hwang ve ark, *Radiology* dergisinde 1998-2000 arasında yayınlanan en az üç yazarlı yazılarda ICMJE yazarlık kriterlerine uygunluğu %68 bulmuşlar, uygunluk oranının yazar sayısı arttıkça azaldığını (3 yazarlı yazıda %89, 10'dan fazla yazarlı yazıda %61) ve birinci yazardan sonrakilere doğru gidildikçe düş-

tüğünü göstermişlerdir; birinci yazarlar için %98.9, ikinci yazarlar için %85.3, orta sıralardaki yazarlar için %52.8 ve son sıradaki yazarlar için %66.5 (8). A.B.D. dışından gelen çalışmalarda yazar sayısının anlamlı şekilde daha fazla ve yazarların ICMJE kriterlerini karşılama oranının daha düşük olması da diğer bir önemli bulgudur (8). Bu çalışmanın yapıldığı dönemde *Radiology*'nin her bir yazarın görevini zaten sorguladığı dikkate alınır, yazarlık etiği ile ilgili yeni yaptırımların ve daha titiz bir denetlemenin gerekli olduğu görülmektedir.

Yazarlık, ödülün yanında sorumluluk da getirir. Her yazar yazının içeriğinden diğer bütün yazarlar kadar sorumludur (7-9). Bu nedenle, bir yazının yazarlarının imzalı onayları olmaksızın dergiye yollanması etik olarak yanlıştır. Bu yanlış, örneğin, deneyimsiz ilk yazarın sorumlu olduğu bir intihal olayında, yazıyla hiç ilişkisi olmadığı halde 'onursal' olarak yazar yapılan daha kıdemli bir akademisyenin itibarının sarsılmasına yol açabilir. Yazıyı yazan kişinin deneyimsizliğinden olabileceği kadar kötü niyetinden de kaynaklanabilecek bu tür olayların önlenmesi ve yazarların haklarının korunması için hem kliniklerin hem de dergilerin önlem alması zorunludur.

Yazar listesi ve sıralaması esasen yazarların kişisel sorumluluklarına bırakılmak zorundadır. Ancak yazarlık kurumunun kötü kullanımının meslektaşlar arasında sevgi ve saygıyı

azaltacağı, araştırma hevesini törpüleyeceği, akademik kaliteyi azaltacağı ve dergimize yollanan araştırma yazılarının sayı ve kalitesini olumsuz etkileyeceği açıktır. Bu nedenle, dergimizin de esas aldığı ICMJE kriterlerinin iyi anlaşılması ve anlatılması gerekmektedir. Kliniklerin yazarlık kriterlerini tartışmaya başlamaları ve araştırmalarda benimseyecekleri kuralları belirlemeleri, bunların yazılı olarak bütün klinik elemanlarına ulaştırılması ve araştırmacıların kendi çalışmalarını ilgilendiren kriter ve kuralları danışabilecekleri ortamlar sağlanması araştırmanın başında görev tanımlarının netleşmesini ve sorumluluğun paylaşılmasını kolaylaştıracaktır. Akademik yükseltmelerde yayın sayısından daha çok yayın kalitesine önem verilmesi yazarlık hakkını içeren 'bağışları' azaltabilir. Başka dergilerde olduğu gibi, dergimize yollanan yazılarla ilgili herhangi bir değerlendirmeye başlanmadan önce, her bir yazarın üstlendiği görevin de belirtildiği ve yazarlarca imzalanmış bir devir formunun şart koşulması, yazarlık kriterlerinin gerçek anlamda kullanılmasını sağlama yönünde önemli bir adım olabilir. Yazar sayısına kısıtlama getirilmesi de yazarlıkla ilgili etik kurallara uymak konusunda yazarların daha özenli olmasını sağlayabilir.

Dergimizin etik standartlarını ve bilimsel düzeyini el birliğiyle yükseltmek dileğiyle!

Kaynaklar

1. Mussukaris S. Coauthorship trends in the leading radiological journals. *Acta Radiol* 1993; 34:316-320.
2. Drenth JPH. Multiple authorship. The contribution of senior authors. *JAMA* 1998; 280:219-221.
3. Slone RM. Coauthors' contributions to major papers published in the *AJR*: frequency of undeserved coauthorship. *AJR Am J Roentgenol* 1996; 167:571-579.
4. Flanagan A, Carey LA, Fontanarosa PB, et al. Prevalence of articles with honorary authors and ghost authors in peer-reviewed medical journals. *JAMA* 1998; 280(3):222-224.
5. Shapiro DW, Wenger NS, Shapiro MF. The contributions of authors of multi-authored biomedical research papers. *JAMA* 1994; 271:438-442.
6. Goodman NW. Survey of fulfillment of criteria for authorship in published medical research. *BMJ* 1994; 309:1482.
7. Atlas MC. Emerging ethical issues in instructions to authors of high-impact biomedical journals. *J Med Libr Assoc* 2003; 91(4):442-449.
8. Hwang SS, Song HH, Baik JH. Researcher contributions and fulfillment of ICMJE authorship criteria: analysis of author contribution lists in research articles with multiple authors published in *Radiology*. *Radiology* 2003; 226:16-23.
9. International Committee of Medical Journal Editors. Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals. Updated May 2000. www.icmje.org.
10. Proto AV. *Radiology* 2004-New directions. *Radiology* 2004; 230:3-5.
11. Hoen WP, Walvoort HC, Overbeke AJPM. What are the factors determining authorship and the order of the authors' names? *JAMA* 1998; 280:217-218.

